

POZSONY ÉS A KÖZÉP-DUNAVONAL.

Katonai és hadtörténelmi tanulmány.

Felolvastatott a pozsonyi katonai tudományos egyesületben, 1893 január hó 18-dikán.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Midőn ezelőtt 10—12 évvel Pozsony városa a tervezett állandó Duna-híd fölépítésére állami segílyt kérelmezett, a m. kir. belügyministeriumtól avval utasított el, hogy: «*a Dunának Pozsonynál való állandó áthidalásával semmiféle állami czél el nem éretik*».

E kijelentés daczára a pozsonyi állandó Duna-híd az *állam által* s az *állam költségén* építettett föl s már két éve múlt, hogy gyönyörű vasszerkezete a Duna két partját összekapcsolja s büszkén tekint a hatalmas folyamra, melynek hullámai a híd szilárd oszlopain állandó robajjal s tajtékzással törnek meg.

Nyilvánvaló dolog, hogy az állam a hidat nem építi vala föl, ha építésével «*semmiféle állami czél el nem ér*», s hogy a belügyministerium akkori válaszával csak ideiglenesen kitérni akart a kérdés elől, melynek megoldását azonban még sem tévesztette szem elől, s megvalósította azért, mert a híd építését fontos kereskedelmi és *katonai* érdekek követelték.

Ez utóbbi érdekek megismerése és tanulmányozása a jelen dolgozat czélja, mely első sorban tehát Pozsony katonai jelentőségét kívánja megállapítani s anyagát a katonai földrajzból, a hadászatból és a hadtörténelemből meríti.

A gyakorlati hasznot szem előtt tartva, megismertetjük előbb

Pozsony földrajzi helyzetét, kimutatjuk azután Pozsony katonai jelentőségét hadászati szempontból s kiváló tekintettel egy jövődő háborúra, végre pedig kiegészítjük Pozsony hadtörténelmi múltjának változatos rajzolásával, mely egyszersmind megmutatja nekünk azt, hogy Pozsony a múltban hadászatiilag miféle szerepet játszott.

Miután pedig Pozsony katonai fontosságát és nagy hadtörténelmi múltját a Duna mellett való fekvésének köszöni, s a szintén a Duna mellett fekvő Esztergom és Komárom városokkal is szoros katonai viszonyban van és volt, tanulmányunkat a Közép-Dunavonalra és Esztergom, valamint Komárom városok katonai viszonyaira és hadtörténelmi múltjára is ki kellett terjesztenünk.

Pozsony a Duna balpartján fekszik, mely itt közel 400 lépés szelességgel és tetemes mélységgel bír; a folyam mindjárt Pozsony alatt ketté szakad és kisebbik, úgynevezett *érsékújvári ágával*, valamint a Győr felé húzódó főágával a 85 kilométer hosszú és 25 kilométer széles nagy *Csallóköz* szigetét képezi, melynek keleti csúcsán *Komárom* vár és város fekszik. A főágból Rajkánál a *mosonyi ág* válik ki, mely innen egész Vének-ig, hol ismét a főággal egyesül, a 25 kilométer hosszú és 11 kilométer széles *Szigetköz*-t alkotja.

Pozsony továbbá a *Kis Magyar Alföld*, a *felsőmagyarországi síkság* nyugoti szélén, és pedig ama szoros mögött fekszik, mely a nevezett síkságot a *bécsi medenczével*, illetőleg a *Morvamelleki síksággal* (Marchfeld) összeköti; a *Hainburg-Dévény*, vagy helyesebben *Pozsony-Németóvár* közti völgyesorosban az Alpések és Kárpátok hegyrendszerei érintkeznek, a Duna a *Braunsberg* és a *dévényi Nagyhegy* közé ékelve hömpölyög tova és Pozsony az itt még egyesült folyam felett uralkodik.

Pozsony a felsőmagyarországi síkság egész közlekedésének fő csomópontja, állandó hídja összekapcsolja a Duna mindkét partján elterülő kiterjedt részeket és — még a hídtól is eltekintve — harcászatiilag előnyös átkelő pontot képez, különösen a balpartról a jobb partra.

Általában Pozsony Magyarország legtekintélyesebb városainak egyike, sűrű népességgel bíró gazdag hely, magas katonai és

polgári hatóságok székhelye, emellett pedig kiterjedt kereskedése és szépen fejlődő ipara is van.

Különös fontosságot nyer Pozsony városa még az által, hogy egészen Magyarország nyugoti határán, és Ausztria fővárosától, *Bécs*től, alig 60 kilométernyi távolságra fekszik. Ősrégi időktől fogva Bécsnel a legbensőbb összeköttetésben állván, Pozsony Bécsnek majdnem külvárosává vált, annak sorsában rendesen osztozott vagy legalább arra befolyást gyakorolt. A fő közlekedés *Bécs* és *Budapest*, a két fő- és székváros között, de sőt Magyarország legnagyobb részének nyugoti közlekedése, Pozsonyon át vezet, és ha a város valamely idegen hatalom kezeibe kerülne, úgy ez a monarchia két államának katonai és politikai elválasztásával, a monarchia éltető főerének megszakításával lenne egyértelmű.

Az eddig elmondottakból is kétségtelenül kitűnik, hogy Pozsony már *földrajzi fekvésénél fogva* is, kiemelkedő katonai fontossággal bír, és így könnyen érthető az, hogy nagy történelmi múlttal dicsekedhetik; szintűgy következtethető az is, hogy egy földrajzilag oly fontos pont mint Pozsony, habár más körülmények között és más módon, a jövőben is katonai szerepre lehet hivatva.

Rége a háború áramlata *nyugotról kelet* felé, vagy pedig megfordítva, húzódott, a *Dunavölgy* szeles útját követve. A Német- és Magyarország közötti háborúkban, a mongolok betörésekor, a török háborúkban, az Ausztria és Franciaország, valamint az Ausztria és Magyarország közötti háborúkban, a fő hadműködési vonal leginkább, vagy legalább is gyakran, a Dunavölgyben volt, és a hadseregek felvonulásánál, valamint a Dunavölgyben lefolyt katonai eseményeknél Pozsony gyakran nagy szerepet játszott.

Ezek a háborúk azonban a jövőre nézve már nem valószínűek, sőt mondhatjuk, lehetetlenekké váltak. A jövőben a háború iránya *déltől* észak felé, avagy megfordítva, valószínű; a hadseregek útja nem követi többé a Dunavölgyet, Pozsonyt egy főhadműködési vonal sem érinti — miért is oly értelemben, mint a múltban, Pozsony a jövőben aligha fog a küzdelmekben részt venni.

A modern hadviselés egyik legfontosabb elve az, hogy a háborút, gyors mozgósítással, időszerű felvonulással, valamint a kezdeményezésnek idejekorán való megragadásával, ha csak egy-

átalán lehetséges, ellenséges területre átvinni és saját országunkat a háború dulásaitól és borzalmaitól megkímélni kell.

Mi is ezt az elvet valljuk, és bízva kitünő hadseregünkben, mely mindent el fog követni, hogy zászlóinkat diadalra, ügyünket győzelemre juttassa, bizalommal tekintünk egy jövő háború eshetősége elé és biztosan reméljük, hogy a háborút az ellenség földjén fogjuk eldönteni.

Ámde ha egy háború esélyeire, melyek — mint azt a hadtörténelem tanítja — gyakran kiszámíthatatlanok, minden tekintetben elkészülve akarunk lenni, akkor nemcsak a *valószínű*, de minden *lehető* esetet figyelmünkre kell méltatnunk.

A védő hadviselési mód sok előnnyel jár ugyan, ámde e hadviselési módnak hátrányai — különösen nagy katonai államokra nézve — mégis túlsúlyban vannak és így egyik állam sem gondol arra, hogy saját területét a harc színhelyévé tegye. És mégis minden állam az ország belsejében is tesz katonai óvó intézkedéseket, erődítményeket épít, katonailag fontos pontokat védhető állapotba helyez, folyó átjárásokat biztosít, szorosokat elzár stb. Mindez okos elővigyázatból történik és azért, hogy az állam a háború minden eshetőségére készen találtassék.

Ez *elővigyázat*, ez a törekvés kívánja meg azt is, hogy a szomszédos területek és esetleges hadszínhelyek szorgos tanulmányozása mellett saját országunknak is megfelelő figyelmet szenteljünk és itt is a katonailag fontos vidékeket, vonalakat és pontokat gondos tanulmány tárgyává tegyük.

És valamint a katonai feladatoknál, a csapattal tett minden gyakorlatnál valamely *hadi helyzet* tétéleztetik föl, úgy eme tanulmánynál is, mely a Közép-Duna vonalra és az annak mentén fekvő katonailag fontos pontokra terjed ki, támadó és védő hadi helyzetet tétélezzünk föl.

A nélkül, hogy az egyes részeket összehasonlítanánk és így tüzetesebben bizonyítanánk, mindenki előtt világos lesz, hogy a hatalmas folyamnak, mely az osztrák-magyar monarchiát egész hosszában átfutja, ama része a legfontosabb, mely a két fő- és székvárost, *Bécs*et és *Budapest*et köti össze.

Ez a vonal, melyet röviden «*Közép-Dunavonálnak*» fogunk nevezni, egy jövő háború esetén a monarchia *fő és központi hadműveleti alapját* képezendi.

Hadseregünknek észak felé való előnyomulásánál, tehát támadó háború esetén, a Közép-Duna-vonal, a két *szárny-ponttal*: Béccsel és Budapesttel, a — fontos közlekedési vonalakkal szemközt fekvő — *közbeneső* pontokkal: Pozsonnyal, Komárommal és Esztergommal, védett helyzetével — 8—10 menetire a Kárpátok heglánczolatától — a számos vasúttal és országúttal, melyek eme vonaltól észak felé futnak, kitünő hadműveleti alapot képez, melyen csapatok és mindennemű hadi anyag kényelmesen összegyűjthető és honnét mindez gyorsan és biztosan továbbítható.

Eme vonal szárnypontjai: *Bécs* és *Budapest*, a kormányok székhelyei, az összes vasútak és egyéb közlekedések fő csomópontjai, a hadi szerek főraktárai; e körülmények folytán, valamint gazdag segélyforrásaik, hatalmas iparuk stb. következtében a fővárosok, mint hadműveleti fő alappontok, a hadsereg szükségleteiről, kiegészítéséről a legtökéletesebben gondoskodhatnak.

A Duna mindkét oldalán vasúti harántvonalak (rokád-vonalak), — a balparti két vágányú — élénk gőzhajózás, valamint táviró- és telephonösszeköttetés mozdítják elő a forgalmat a két főváros és részben a közbeneső pontok közt, míg ezeknek és a szárnypontoknak a hátrább és oldalt eső országrészekkel való összeköttetését gazdag vasúti hálózat segíti elő.

A fő és központi hadműveleti alapvonal közbeneső pontjai közt *Pozsony* kétségtelenül első helyen áll.

Pozsony mint város, tekintélyesebb mint a másik kettő együtt véve; de ezenkívül kiinduló pontja a Vág völgynek és az észak felé fő szállítási vonalat képező vág völgyi vasútnak, s most az állandó híd, valamint a szombathelyi vasút által a hátrább eső országrészekkel is igen jól össze van kötve; ép oly jó összeköttetése van a két szárnyponttal: Béccsel és Budapesttel is; Gänserndorfon át pedig az osztrák északi vasúttal való forgalmat közvetítheti. Csapat-összpontosításokra és elhelyezésekre elegendő térrel és helyiségekkel, szállítmányok továbbítására tágas pályaudvarral rendelkezik.

Pozsony székhelye továbbá egy hadtest- és honvéd kerületi

parancsnokságnak, mint katonai irányító hatóságnak, van élelmező és ágy-raktára, helyőrségi kórháza, töltény- és dynamit-gyára, dohánygyára, nagy borrhaktárai, sörfőzdéi stb.

Komárom tekintélyes vár, mint ilyen biztosított gyülekező helylyel bír és most, az állandó híd által úgy a fővárosokkal, valamint a mögötte fekvő vidékkel jól közlekedhetik. De az észak felé való szállításokat tekintve, a viszonyok kevésbé előnyösek, a mennyiben a Komárom-Érsekújvári vasutvonal még mindig csak terv és előreláthatólag még sokáig csak terv marad.

Esztergom fekvése még kevésbé előnyös. A város a Garam és Ipoly völgyének kiinduló pontja, de nemcsak a vasúti összeköttetés Nánával, hanem még az állandó híd és a Budapesttel való közvetlen összeköttetés is hiányzik, mert az Almás-Füzitőn át való közlekedés a czélnak meg nem felel.

Komárom és Esztergom *északi* összeköttetéseire nézve még meg kell jegyeznünk, hogy a Nyitra-völgyi vonal csak Nagy-Béliczig, a Garam és Ipoly-völgyi pedig csak Léváig, illetőleg Balassa-Gyarmatig van vezetve és szállítási vonalat ennél fogva egyik sem képez.

Támadó hadjárat esetén tehát a fővárosok után Pozsony a fő- és központi hadműveleti alap legfontosabb pontja, mindama kellékekkel felrubázva, melyekkel a háború kitörése és tartama alatt egy hadműveleti alappontnak birnia kell.

De nagy készletek összehalmozására, nagy raktárak és főszerelő telepek létesítésére, védtelen helyzeténél fogva a Duna bal partján Pozsony kevésbé alkalmas, s alkalmassá csak akkor válnék, ha tár-várrá alakíttatnék át.

Tehát már e szempontból is kívánatos volna Pozsony megerősítése; módunkban lesz később erre még további okokat is felhozni és az erődítés lehetőségét is szóvá tenni.

Hogy a Közép-Dunavonal és Pozsony viszonyait védő háború esetén is megállapíthassuk, föl kell tételeznünk, hogy a Dunavölgy katonai műveletek színhelyévé válik.

Ha az ellenség Magyarországon *észak* felől nyomul elő, akkor a Közép-Dunavonal az ellenség előrehatolása ellenében hatalmas gátat képez és a monarchia *legfontosabb védő vonalává* lesz.

Saját hadseregünket a Duna völgyében, tehát a Közép-Duna

mint *védő vonal mögött* képzelve, az északi ellenfél támadó hadműveletei két főirányban valószínűek:

1. *Miskolczon át Budapest felé*; ehez az irányhoz tartoznak még a Losonc és Vácson át szintén Budapest felé, továbbá a Besztercebánya és Ipolyságon át *Esztergom* felé vezető mellék hadműveleti vonalak.

2. *A Morva-Kapun át a Morva völgyében Bécs felé*; ide tartoznak a Vág és Nyitra völgyén át *Pozsony* felé vezető mellék hadműveleti vonalak.

Mindkét fő és az összes mellék hadműveleti vonalakat a Közép-Duna-vonal fogja föl, ez szab nekik határt.

A fő hadműködési irányok közül az *első*, t. i. a Miskolczon át Budapest felé vezető, az ellenségnek azon kiváló előnyt nyújtja, hogy a védő vonal szárnypontja, *Budapest*, mely egyúttal a fő hadműködési tárgy is, a Duna *bal partján* fekszik és *nyílt város*. A közben eső pont, *Esztergom*, azonban a jobb parton van és ez által biztosított.

A második főhadműködési irány ellenben a közben eső pontot, *Pozsonyt*, találja a *bal* parton és védtelenül, míg a főhadműködési tárgy és szárnypont, *Bécs*, bár szintén nyílt város, de a *jobb parton* fekszik és ez által némileg védve van.

Komárom, a harmadik közbeneső pont, a két támadó főirány közé esik, a Vág-Dunán kívül erődítményekkel is biztosítva van és így kitűnő hadműveleti pontot képez.

1849 ben a *Paskievics* tábornagy, varsói herczeg, által vezetett orosz hadsereg tényleg az első támadó irányt választotta és Kassáról Miskolczon át Budapest felé nyomult elő.

Budapest megszállása Haynau által és Görgei elvonulása az orosz hadsereg háta mögött Tokaj felé, idézték elő, hogy az orosz sereg előnyomulását csak Vácig és Turáig folytatta s a támadást Budapest ellen végre nem hajtotta.

A védővonal szárnypontját képező, *Budapesttel*, nem a jelentéktelen és nagyon is exponált Vác áll hadászati viszonyban, hanem *Esztergom*; részint azért, mivel a védő Esztergomot a Duna mögött, biztosítottan és rövidebb úton, tehát előbb érheti el, mint a bal parton maradt ellenség, — de még inkább azért, mert Esztergom Duna-hiddal is bír. A védő tehát az ellenséget Eszter-

gomnál megelőzheti, a Dunán átkelhet és az ellenséget a Garamvonal mögött megtámadhatja.

E hadműködési tervet alkotta *1849-ben Windischgrätz* herczeg tábornagy, midőn az isaszegi csata után az osztrák hadsereget először a Duna mögé, majd Esztergomra vezette, hogy azután Wohlgemuth hadtestével egyesülve, Görgői előnyomulását a Garam vonalán megakadályozza. Terve azonban nem sikerült, mivel Görgői egy nagyobb ívvel mégis elérte a Garam vonalát, Wohlgemuth hadtestét — mielőtt az még Windischgrätz-czel egyesülhetett volna — Nagy-Sarlónál megverte és ez által Komáromot fölmentette.

A partváltás lehetősége Esztergomnál mindenesetre igen fontos, mert eszközül szolgálhat arra, hogy az ellenfélnek úgy Budapest irányában, mint a Dunától északra szándékolt hadműveleteire befolyást gyakorolhassunk. Tekintettel tehát Budapest védelmére és egy ott összpontosított hadsereg cselekvési szabadságának megóvására, az Esztergomnál már tervezett állandó híd, valamint Párkánynál egy hídfő kiépítése fölötte szükséges lenne és kétségtelen, hogy Budapest és a Dunavonal egy körültekintő védőjének ezek nem kevéssé válnának hasznára.

Ha még hozzá vesszük, hogy *Budapest nincs megerősítve és állandóan megerősítve valószínűleg nem is lesz*, úgy a dolog még nagyobb fontosságot nyer.

Hasonló viszonyban mint Budapest és Esztergom, állnak *Bécs* és *Pozsony* egymáshoz.

Az észak felől előnyomuló ellenség, hogy Bécshez hozzá férhessen, a Duna jobb partjára kénytelen átkelni és szeme először is Pozsonyon akad meg, már csak azért is, mivel Bécs *kelet felől* könnyebben támadható meg, mint nyugotról, hol a hadsereg mozgását a Wienerwald akadályozza és megnehezíti.

Bécs kelet felől ostromoltatott :

1485-ben Korvin Mátyás magyar király által, a Dunavölgyben való előnyomulás mellett.

1619-ben Thurn gróf által, ki cseh csapatait a Dunán Fischamendnél vitte át és ugyanezen évben négy hónappal később *Bethlen Gábor által*, ki a Dunán Pozsonynál kelt át.

1683-ban a törökök által *Kara-Musztafa* alatt — de maga a

nagyvezir Bécsnek Lothringeni Károly és Sobiesky által történt fölmentése alkalmából nyugot felől támadtatott meg.

1848-ban *Windischgrätz* herczeg tábornagy által.

Nyugot felől Bécs csak egyetlen egyszer támadtatott meg, és pedig 1809-ben *Napoleon által*; ezt először is a francziáknak nyugot felől való előnyomulása, másodszer pedig az a körülmény indokolja, hogy akkor nem Bécs ostroma, hanem csak az alig megerősített város lövetése volt a cél, hogy így harc nélkül, és a legrövidebb idő alatt átadásra kényszeríttessék.

Hogy az észak felől előnyomuló ellenfél magának *Pozsony birtokát* mihamarabb biztosítani óhajtja: mutatja az 1866-ik évi *hadjárat*.

Julius 21-én a porosz hadseregek, Bécs felé való előnyomulásuk közben, az Elba és az I. hadsereggel a Weidenbach-vonalhoz érkeztek, míg a II. hadsereg lépcső-viszonyban hátul állott.

A porosz fővezérlet még habozott, vajjon a floridsdorfi hídfőt támadja-e meg, avagy *Pozsonynál a Dunán átkelve, Bécs ellen nyomúljon elő*.

Hogy azonban a cselekvési szabadságot magának minden eshetőségre biztosítsa, a Morvától keletre előnyomuló 4. hadtest parancsnokságát utasította: hogy *Pozsonyt és az ottani Dunahídat jöglalja el*.

Ismeretes, hogy a porosz 4. hadtest jul. 22-én tényleg megindult Pozsony ellen, és Stomfáról előnyomulván, *Lamácsnál* (Blumenau) a Mondel dandárral és az osztrák 2. hadtesttel harcra keveredett. Az ütközet azonban az időközben beállt fegyverszünet folytán eldöntetlenül megszakított.

Nem kutatjuk, hogy a porosz fővezérlet szándékba vagy legalább is megfontolás alá vett azon terve, hogy a porosz hadseregeket Pozsonynál a Duna jobb partjára átvezesse, tekintve a floridsdorfi hídfőnél álló harczkész — és a Vág völgyében visszavonuló felben levő északi hadsereget — mennyiben és hogyan sikerült volna, csak azt akarjuk kiemelni, hogy e hadjáratban Pozsony kiváló hadászati fontossággal bíró pontnak bizonyult.

Ez Pozsony megerősítésére nézve további indokul szolgálhat; mert kétségtelen, hogy az esetben, ha Pozsony meg van erődtítve, egy északi ellenfél előnyomulásának nagyobb megnyugvással

tekinthetnénk elébe, annál is inkább, mivel az ellenség további kitérésének kelet felé a komáromi vár állna útjában.

Mindenesetre bizonyos, hogy egy északi ellenfélnek dél felé való előnyomulásánál Pozsony *Bécs védelmére nézve nagy fontossággal bír*, megerősítése szükséges, és annál kívánatosabb volna, miután Bécs maga nyílt város, és mint már fentebb említettük, keleti felől legkönnyebben támadható meg.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az 1866-ik évi hadjáratban egy *északnyugotról* dél felé elővonuló ellenséggel állottunk szemben, mely egész erejével a Morva völgyben nyomult elő, míg a Vág völgy a mi birtokunkban volt; az ellenségnek *északkeletről* való előnyomulása esetében a dolog Pozsonyra nézve még fontosabbá válik azáltal, hogy az ellenség a Vág völgyet is fölhasználja. A Vág völgyön át vezető mellék hadműveleti vonal pedig egyenesen Pozsonyt érinti, miből következik, hogy ez esetben Pozsony jelentősége még emelkedik.

Kimutattuk, hogy egy északról a Közép-Dunavonal ellen előnyomuló ellenség fő hadműveleteit a körülményekhez képest eme vonal valamelyik szárnypontja, tehát a főhadműködési pontok egyike, *Budapest* vagy *Bécs* ellen fogja irányítani, s hogy az utóbbi esetben Pozsony megtámadását is majdnem biztosan számításba kell venni.

Ámde még az általánosságban Budapest vagy Bécs ellen irányuló támadás esetén sincs kizárva, hogy maga a Dunavölgy is hadműveletek színhelye legyen. Mert az ország fővárosai csak akkor lesznek fő hadműködési tárgyak, ha már nincs több legyőzendő hadsereg. Mindaddig azonban, míg egy harczképes hadsereg létezik, a fő hadműködés tárgyát ez képezi.

Bécsét és Budapestet illetőleg a következő példákat említhetjük föl:

1805-ben Napoleon Bécs ellen nyomult elő. Miután azonban Kutuszov a Duna bal partjára tért ki és Olmütznél, illetve az Olschau melletti táborban a többi osztrák és orosz erővel egyesült, a fő hadműködés tárgyát Napoleon számára többé *nem Bécs*, hanem *az ellenfélnek még le nem győzött hadserege* képezi. Napoleon átvonul ugyan Bécsen, de alig egy éjszakát tölt az osztrák fővárosban, nem marad ott, hanem haladék nélkül tovább nyomul, hogy

az ellenséges hadsereget fölkeresse, s azt döntő csatára kényszerítse.

1809-ben Napoleon Bécsset alig szállta meg; a francia hadsereg a Lobau-ra megy, hogy ott partváltást eszközölve, erejét az ellenféllel összemérje.

1848-ban Windischgrätz egyenesen Budapest ellen nyomúl, mert a szemben állott erők már megverettek, és mert Windischgrätz több harczkész magyar sereg létezését nem gyanította.

A *következő évben* azonban *Görgei* az isaszegi csata után nem a főváros újbóli elfoglalását tűzi ki első czélul, mert reméli, hogy Komáromnál az ellenfél hadseregét megelőzheti és megverheti. A fővárost csak akkor támadja meg, midőn az országban ellenséges sereget maga előtt többé nem talál.

Az események további folyamán ugyan Haynau *Görgei* seregének megsemmisítése *előtt* nyomúl Budapest ellen, de abból a biztos föltevésből indulva ki, hogy e sereg, visszavonulása alkalmával, az orosz hadak által fog megtámadtatni.

Az 1866-ik évben a porosz hadseregek csak a döntés bekövetkezése után nyomúlnak Bécs ellen.

Ha tehát az északi ellenfélnek Bécs vagy Budapest elleni előnyomulásánál még egy le nem győzött, vagy bár legyőzött de még harczképes hadsereg áll a *Dunavölgyben*, úgy az ellenségnek természet szerűleg a *Dunavölgyben álló s még harczképes hadsereg ellen kell fordúlni*, tehát a Dunavölgyben föl vagy lefelé kell működnie.

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.